

15. Йонас Г. Принцип відповідальності. – К.: Лібра, 2001. – 400 с.
16. Голубовська І., Корольов І. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики. – К.: ВПЦ Київський університет, 2011. – 223 с.

Марченко Н., доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

КОНТЕКСТ АНАЛОГИЙ ПОНЯТИЯ «ЧЕЛОВЕК – ЯЗЫК» В ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ XX ВЕКА

Статья посвящена изменениям понятийно-терминологического корпуса в языкознании XX века, которые были обусловлены развитием исторических событий, повлиявших на языкознание, теоретические знания которого были воплощены в исследованиях прикладной лингвистики и которые, как непосредственно, так и опосредствованно, оказывают влияние на бытие человека.

Ключевые слова: лингвистика, дихотомия, язык, обеднение языка, человек.

Marchenko N., PhD, docent

Taras Shevchenko national university of Kyiv, Kyiv

CONTEXT ANALOGY OF THE CONCEPTION «HUMAN – LANGUAGE» IN THE LINGUISTIC STUDIES IN THE 20-TH CENTURY

The article is dedicated to the changes in terminologic package of linguistic studies of the 20-th century. This process was conditioned with the historical events, which affected the linguistic theory.

Key words: linguistic, dychotomy, language, degradation of language, human.

УДК 811.581'22

Кірносова Н., доц.

КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕОРІЇ ЗНАКУ ЖАКА ДЕРРІДА В СУЧАСНІЙ КИТАЙСЬКІЙ ГРАМАТОЛОГІЇ

У статті розглянуто концепцію «примату ієрогліфа над мовою», відроджену в сучасному китайському мовознавстві лінгвістом Меном Хуа через інтерпретацію окремих положень теорії Жака Дерріда, сформульованих у таких термінах, як знак, письмо, дистанція, мотивованість, слід. Виявлено подібність у розумінні поняття «знак» у Дерріда та давніх китайських лінгвістів, а також представлено особливості ієрогліфічних знаків – такі як зображальність і здатність скорочувати дистанцію до денотату.

Ключові слова: знак, письмо, слід, ієрогліф, мотивованість, дистанція.

© Кірносова Н., 2015

З появою писемності в історії людства, на Сході й Заході утворились і закріпились різні типи писемних знаків, що відобразило різне ставлення до багатьох лінгвістичних і культурних явищ у цих регіонах. Зокрема, якщо в Європі вже від часів Аристотеля письмо вважалося лише «знаком знаків» [1, с.147], не вартим великої уваги мовознавця, то в Китаї ієрогліф, за винятком окремих нетривалих періодів, досить тривалий час залишався центральним об'єктом філологічних досліджень.

Як відомо, у Китаї довгий час саме граматологія заступала собою філологію, а спроба змінити граматологію на граматику на початку ХХ ст., після знайомства з європейськими лінгвістичними теоріями, викликала гострі суперечки й спротив мовного матеріалу. На сучасному етапі китайські лінгвісти намагаються відродити ідею про «примат ієрогліфа» [4, с.11], причому роблять це, не відкидаючи європейських теорій (що, здавалося б, не виправдали себе), а відбираючи з них те, що прийнятне для пояснення реалій китайської мови. До того ж і в Європі лінгвістичні теорії почали звільнятися від європоцентризму в процесі визначення універсальї. Тож наразі в світі спостерігається своєрідна інтеграція лінгвістичних концепцій.

Якщо говорити про дослідження писемних знаків у сучасній Європі, то оригінальну трактовку їх запропонував французький дослідник Жак Дерріда. Як відомо, він переосмислив традиційні європейські уявлення про писемний знак лише як про посередника (або ж бар'єр) між людиною і реальністю, що створює дистанцію між ними [1, с.14], зауважуючи, що в Європі писемний знак зазвичай розчиняється за звуком. Таке явище Дерріда називає «фоноцентризм» [1]. Якщо ж спробувати переформулювати окремі тези самого Дерріда, то можна виявити, що важливими властивостями знаку, на його думку, є його здатність не бути образом [1, с. 166] і мотивованість [1, с. 168].

Стосовно ієрогліфічного письма, Дерріда нагадує слова Гегеля (тобто точку зору традиційного в Європі бачення знаку, яке він критикував), у якого виходило, що таке письмо зраджує життя, загрожує диханню й породжує безпліддя [1, с. 142]. У межах концепції самого Дерріда це мало означати, що ієрогліфи руйнують логоцентризм – явище, коли істина пов'язується виключно з голосом [1, с. 15].

На основі цієї концепції сучасний китайський дослідник Мен Хуа розвиває теорію про «примат ієрогліфа над мовою» в китайській мові. Розглянемо докладніше окремі положення цієї теорії.

1) По-перше, Мен Хуа вбачає спільну ідею у визначеннях поняття «знак», які пропонують, з одного боку, давні китайські граматологи, а з іншого боку, – Дерріда.

Узагальнюючи бачення знаку в класичній китайській граматології, Мен Хуа прописує «подвійну природу» знаку: 1) знак-«образ», який включає усі зорові символи і 2) механізм символізації, який складає *здатність* утворювати образи.

Варто зауважити в цьому випадку, яким чином розуміння писемного знаку в Давньому Китаї відбилося безпосередньо на формі відповідного ієрогліфа. Йдеться про ієрогліф 文, який зустрічається вже в найраніших відомих нам писемних пам'ятках китайською мовою. У ті часи цей знак являв собою схематичне зображення людини з підкреслено виділеною грудною клітиною, на якій схематичним хрестиком було представлено візерунок [2, с.177]. Сучасні дослідники висловлюють припущення, що під цим візерунком маються на увазі татування, якими давні люди прикрашали свої тіла і які завжди щось говорили про свого власника, тобто – були знаками. Таким чином,

поняття письма в Давньому Китаї пов'язувалось із поняттям візерунку, в утворенні якого важливу роль відіграють зв'язність ліній і ритмічний повтор – тобто, абстракції. У сучасній китайській мові ієрогліф 文 має аж 13 значень, серед яких «писемний знак», «письмо» і «текст» [5].

Таким чином виявляється, що в сучасній європейській лінгвістиці активізувалося розуміння знаку, подібне до того, яке було властивим давнім китайським філологом: знак – це відображення в матеріальній субстанції абстрактної сутності нашого мозку до символізації.

2) Далі Мен Хуа переосмислює тезу Дерріда про дистанцію, яку викликає знак між людиною й об'єктом, і зауважує, що китайські ієрогліфи як зображальні знаки, на відміну від буквеного письма, таку дистанцію скорочують, оскільки безпосередньо візуалізують форму предмета [4]. Проте, в такому випадку, збільшується дистанція між ними й звуком, адже, як відомо, китайське ієрогліфічне письмо або зовсім ніяк, або дуже віддалено відображає звучання слів. Натомість букви скорочують відстань до звуку, представляючи його на письмі, але, дійсно, віддаляють таким чином появу об'єкту. Таким чином ієрогліф постає як філософське усвідомлення процесу означення, коли відчутна дистанція між звуком і значенням [4, с. 61].

Таким чином, можна зробити висновок, що дистанція, породжувана знаками, залежить від способу означення (вказування). За цим критерієм Мен Хуа поділяє знаки на зображальні й виражальні [4]. Перші – це семантичні знаки (наприклад, китайські ієрогліфи), другі – це фонетичні знаки (тобто, буквене письмо). Перші *зображають* об'єкти реального світу, наближаючи до них свою форму, і тим самим скорочують дистанцію до цих об'єктів, віддаляючись при цьому від звучання слова і руйнуючи умови для появи фоноцентризму, другі – *виражають* звук, власне, заступають його на письмі, тож дистанція між ними й звуком перестає бути відчутною, проте такий спосіб репрезентації мови віддаляє появу об'єктів реального світу, що позначаються словами, в свідомості мовця. Отже, поняття дистанції в стосунку до знаку – відносне і пов'язане з його здатністю виражати певні сутності, а не зображати їх.

Цю думку можна сформулювати в іншому ключі, якщо зауважити, що фонетичний алфавіт – це зображення звуку (але також зображення!), а китайський ієрогліф – це зображення об'єктів та явищ. Таким чином, виявляється, що зображальність (або візуалізація) – це важлива характерна риса писемного знаку. А якщо писемний знак – це в будь-якому випадку спосіб візуалізації (переведення в просторову форму) абстрактних (часових) сутностей, то граматиологія – це теорія візуальних знаків.

3) По-третє, Мен Хуа також зазначає відносність тези європейського мовознавства про довільність мовного знаку. Нагадаємо, що за Ф. де Соссюром, усі фонетичні знаки мають дві особливості – довільність і лінійність, проте Дерріда вважав, що «немотивованого сліду (а отже й знаку) не існує» [1, с. 168]. Мен Хуа зауважує, що довільність у цьому випадку слід розуміти в тому сенсі, що значення знаку походить не з відносин вказування, а з відносин у структурі з іншими знаками [4, с. 42]. Китайський дослідник виділяє два типи відносин у площині функціонування знаку: 1) з об'єктами реального світу і 2) з ментальними образами (він вважає усі неписемні знаки образними) [4, с. 11]. При цьому він зазначає, що раніше знаки вивчали або заради знаків, або заради мови, але тепер він пропонує поєднати обидва ці типи відносин.

Таким чином Мен Хуа робить висновок, що китайські ієрогліфи, навпаки до знаків європейського алфавіту, не довільні щодо свого денотату (предмету реальності, який вони позначають), адже мотивовані його формою, але довільні щодо звукових символів, якими тим самим денотат позначається в мовленні і які вони фіксують на письмі.

4) Далі, Мен Хуа заперечує таку традиційно приписувану ієрогліфам рису як образність, а пропонує натомість говорити про їхню символічність. Вище вже зазначалося, що така риса була однією з основних ознак писемного знаку для Дерріда. Стосовно китайських ієрогліфів Мен Хуа обстоює їх схематичність – на його думку, ієрогліфи зображають не предмети навколишнього світу, а абстракції (або ментальні образи), що утворились у мозку людини внаслідок обробки й узагальнення інформації, сприйнятої від цих предметів [4, с. 7]. Абстрактність (а значить і символічність) китайських ієрогліфів дуже добре виявляється в порівнянні з ієрогліфами народності насі (національна меншина в Китаї, яка має свою власну ієрогліфічну писемність), у яких зберігається чуттєва складова зображення і тому вони вважаються менш розвинутим способом писемності [4, с. 7]. Якщо в ієрогліфах знак зникає за об'єктом, то в китайських ієрогліфах і зображення (знак), і об'єкт усвідомлюються одночасно [4, с. 8], засвідчуючи високий ступінь символізації такого знаку, так само, як і його високу естетичну цінність (наприклад, інший сучасний китайський лінгвіст Кун Женьфей вважає, що такий самий підхід до зображення сповідував і Пабло Пікассо в своїх картинах [3, с. 4]).

Насамкінець хочеться зауважити спільність метафоричної термінології (якщо можна так висловитись), якою користувались давні китайські філологи і Дерріда – йдеться про визначення писемного знаку як сліду. Дерріда вживає ці поняття як взаємозамінні в своїй «Граматиології» [1, с. 123]. Для Дерріда слід – це означник [1, с. 134]. Він пише: «...поняття графії вже передбачає *встановлення сліду* як загальну можливість усіх систем-означників» [1, с. 167]. Китайці ж, як відомо, ведуть історію свого письма від сліду: загальновідомою є легенда про те, що імператорський сановник Цан Цз'є винайшов ієрогліфи після тривалого спостереження за слідами птахів на березі річки – він зрозумів, що кожна річ має здатність залишати свій унікальний слід, за яким людина може уявити цю річ навіть в умовах її відсутності.

Таким чином, можна констатувати, що китайська ієрогліфіка достатньо яскраво ілюструє багато оригінальних для європейської лінгвістики положень, висловлених французьким дослідником Жаком Дерріда. Це, зокрема, розуміння писемного знаку як сліду, використання його зображальних можливостей для виходу за межі логоцентризму, здатність скорочувати, а не збільшувати дистанцію до позначуваного, мотивованість у стосунках із цим позначуваним і символічність (зображення не реального об'єкту, а мисленнєвого образу цього об'єкту).

Якщо більша частина «Про граматиологію» Дерріда присвячена критиці (деконструкції) концепції фоноцентризму в європейській лінгвістиці, то в роботі сучасного китайського лінгвіста Мена Хуа, яка має дуже подібну назву – «Граматиологія», утворена цією критикою лакуна логічно заповнюється описом китайської ієрогліфіки і її властивостей як знакової системи іншого, не фоноцентричного типу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Деррида Жак О граматиологии. – М.: AD MARGINEM, – 2000. – 511 с.

2. 甲骨文字典/王本兴编著。-北京：北京工艺美术出版社。- 2010。- 251 页。
3. 汉字创造心理学/孔刃非著。-成都：电子科技大学出版社，2014。 - 191 页。
4. 文字论/孟华著。- 济南：山东教育出版社，2008。 - 363页。
5. 现代汉语词典。- 北京：商务印书馆。 - 1995。 - 1581 页。

Кириосова Н., доц.

КНУ имени Тараса Шевченко, Киев

ИНТЕРПРЕТАЦИЯ ТЕОРИИ ЗНАКА ЖАКА ДЕРРИДА В СОВРЕМЕННОЙ КИТАЙСКОЙ ГРАММАТОЛОГИИ

В статье рассматривается концепция «примата иероглифа над языком», возрожденная в современном китайском языкознании лингвистом Мэн Хуа путем интерпретации отдельных положений теории Жака Деррида, сформулированных в таких терминах, как знак, письмо, дистанция, мотивированность, след. В связи с этим отмечается схожесть понимания знака у Деррида и у древних китайских лингвистов, а также выявляются такие особенности иероглифических знаков как изобразительность и возможность сокращать дистанцию к денотату.

Ключевые слова: знак, письмо, след, иероглиф, мотивированность, дистанция.

Kirnosova N., associate professor

Taras Shevchenko national university of Kyiv

INTERPRETATION OF JACQUES DERRIDA'S THEORY OF THE SIGN IN MODERN CHINESE GRAMMATOLOGY

The article is devoted to the "zibenwei" theory, which was revived in modern Chinese linguistics by Men Hua through interpretation of some statements of Jacques Derrida's theory of the sign, formulated in terms like sign, writing, distance, motivation, trace etc. There were found some features of similarity in the article between interpreting notion "sign" by Jacques Derrida and ancient Chinese linguists, and stressed such properties of characters like ability to depict and ability to reduce distance to the objects they depict.

Key words: sign, writing, trace, character, motivation, distance.